

Replik til en debatanmeldelse

AF PER BOJE

Jan Pedersen har i *Historisk Tidsskrift* 121:2 (2021), s. 506-514 lavet en debatanmeldelse af mine to bind med titlen *Vejen til velstand*, der behandler problemstillingen: Hvorfor blev Danmark rigt, og hvorfor blev det ikke rigere?

Anmeldelsen kræver et svar, og jeg skal gøre det kort. Jan Pedersen er emnemæssigt på hjemmebane, men anmeldelsen er skuffende, fordi den er tendentiøs, og fordi den desværre bekræfter billedet af mange danske historikers konservatisme, når det kommer til spørgsmålet om Danmarks vej til velstand.

Jan Pedersen medgiver, at grundfortællingen om Danmarks vej til velstand nok ikke har givet tilstrækkelig vægt til betydningen af „industrieksport og overskud på tjenestebalancen gennem handels- og transporterhvervene samt salg af knowhow og kapitalindtægter fra udlandet“. Det krediteres, at de to bind leverer en „overbevisende indsats for en mere alsidig belysning af forholdene“. Dette er netop, hvad den store del af teksten i de to binder handler om, så jeg er glad for denne vurdering. Disse forhold behandles dog ikke yderligere i anmeldelsen, idet Jan Pedersen blot tilføjer, at det ikke giver anledning til en ny grundfortælling, højst til en kalibrering af den eksisterende.

Jeg vil hævde, at der er tale om mere end en nuancering. Der er efter min opfattelse behov for, at hele den danske historikerstand tager et opgør med den alt for nemme historie om andels- og arbejderbevægelserne og i stedet forholder sig til bredden i den danske erhvervsstruktur og til de komplekse relationer til bl.a. stat og udland, som jeg har forsøgt at beskrive i de to bind. Når dette fører til en ny grundfortælling, så er det fordi hovedforklaringen på dansk velstand herigenom bliver betydelig innovationsevne inden for mange styrkepositioner på tværs af hovedsektorerne – og ikke en særlig konkurrenceevne på ét eller få områder.

Jan Pedersen har en pointe i, at den eksisterende velstandsfortælling, som jeg stiller op som modbillede, findes i flere forskellige varianter og også har udviklet sig over tid, både i forskningslitteraturen og i den bredere debat. Der kan skrives en selvstændig afhandling om disse variationer, hvad jeg ikke har gjort, da mit fokus har været at udvikle en anden grundfortælling, som simpelthen er mere rigtig. I det kommende bind om perioden siden ca. 1930, som jeg skriver sammen med min kollega Jeppe Nevers, gør vi mere ud af disse variationer og eksempler, bl.a. for at vise hvordan meget vigtig industrihisto-

risk forskning, som også Jan Pedersen har bidraget til, ikke har formået at flytte nævneværdigt på de mere almene fremstillinger af Danmarks vej til velstand. Her har historien om andelsbevægelsen og landbrugseksporten haft et gennemslag, som er bemærkelsesværdigt. Jan Pedersen skyder imidlertid forbi målet, når han tillægger mig at ville revidere hele danmarkshistorien. Jeg vil kun revidere den i relation til min problemstilling, altså spørgsmålet om Danmarks vej til velstand. Og her har mit forehavende været at bruge den eksisterende forskning til at danne en syntese, der fortæller en bred gruppe læsere, at den grundfortælling, som de gang på gang møder i den offentlige debat, i bred historieformidling og i dele af faglitteraturen, er misvisende.

Danmarks vej til et moderne, velstående samfund havde baggrund i mere end de folkelige bevægelser med rødder i det mindre og mellemstore landbrug og siden i arbejderbevægelsen. Også selv om en sådan fortælling er i smuk harmoni med samfundets demokratisering og har været et led i skabelsen af den nationale identitet – og bl.a. derfor ofte gentages.

Jan Pedersen accepterer, at jeg tillægger andre og hurtigt voksende sider af dansk økonomi større vægt end sædvanligt og dermed rokker lidt ved vurderingen af vægtningen af de forskellige helteroller. Men han har sværere ved det, når jeg uddeler skurkeroller. Uenigheden er der, når vi skal vurdere, hvem der bidrog positivt, men den bliver dybere, når jeg også ønsker at vurdere, hvem der hæmmede den økonomiske vækst i den kontrafaktiske forstand, at de ved brug af deres politiske magt var medvirkende til, at den økonomiske vækst ikke blev så høj, som den kunne være blevet.

Når jeg stiller mig kritisk til privilegerede gruppers eksklusion af andre grupper fra kapitaldannelsen i samfundet, når jeg stiller mig kritisk til formuende gruppers kapitalanvendelse, herunder i samspil med den enevældige kongemagt, eller når jeg stiller mig kritisk til finanskapitalisters tvivlsomme kapitalpekulationer, så bifaldes det – eller det får lov at passere.

Men når jeg stiller mig kritisk til f.eks. det mindre og mellemstore landbrugs brug af den politiske magt til eksklusiv adgang til landets jord, og når jeg stiller mig kritisk til nogle sider af andelsbevægelsens i egne øjne moralsk overlegne økonomiske virke, så er det at gå for langt i angrebet på hævdundne sandheder. Det støder Jan Pedersen, når jeg taler om, at andelsbevægelsen kopierede bykapitalisters og godsejeres investeringer, og når jeg f.eks. ikke bruger det positivt ladede udtryk adaptiv innovation om andelsbevægelsen. Det har bare den enkle forklaring, at jeg alene bruger begrebet adaptiv innovation om investeringer, der er sket med inspiration fra udlandet, da jeg gerne vil fremhæve betydningen af international orientering. Den var længe

begrænset i andelsbevægelsen, om end jeg nævner, at andelsbevægelsen var inspireret fra udlandet, og den i sig selv var et eksempel på organisatorisk innovation.

Det vækker f.eks. også kritik, at jeg nævner et fra litteraturen velkendt eksempel på nogle af de første andelsmejeriers ringe hygiejne som problematisk. Det opfatter Jan Pedersen som tendentiøst for at sætte andelsbevægelsen i et dårligt lys. Jeg bruger det for at vise kapitalknapheden bag mange tidlige andelsforetagender, og for at vise de mindre landbrugeres uvilje mod staten i den tidlige periode, inden de fik den politiske magt. Og ja, jeg vil gerne fremhæve betydningen af et indsigtfuldt embedsapparat, der havde gennemslag til at få stillet øgede hygiejniske krav. Jeg har også mange „helte“ blandt forskere og embedsmænd.

Det var efter min bedste vurdering væksthæmmende, at mange ledere inden for landbruget og andelsbevægelsen i så høj grad brugte den politiske magt til at modarbejde statens støtte til forskning og andre erhvervsinitiativer end dem, der kom værdikæderne i tilknytning til landbruget til gode. De nøjedes ikke med at støtte deres eget erhverv, men de førte en ekskluderende politik over for flere andre erhvervsgrupper. Jeg har ikke, som det antydes, overset, at ønsket om en sådan agrar politik fandtes i andre lande – problemet for Danmark var, at den fik så stor styrke herhjemme. Særordninger og subsidier til støtte for landbrugsproduktion har ikke været en dansk specialitet, men understøttet af fortællingen om Danmark som landbrugsland bevarede landbruget længe stor vægt i samfundsøkonomien, som blev omsat i et utal af støtteordninger, specielt for det mindre og mellemstore landbrug. Det bremsede i en lang periode en ønskelig strukturforandring inden for landbruget og mere bredt mellem erhvervssektorerne. Og problemet er stadig, at landbruget har så stor, politisk styrke, at Danmark i EU's landbrugspolitik f.eks. ikke har hørt til bannerførerne for at få reduceret de miljømæssige omkostninger ved intensiv landbrugsdrift.

Jeg har ikke, som det antydes, givet udtryk for det illegitime i at forfølge økonomiske interesser gennem det politiske system, men jeg opfatter det som min opgave i søgen efter svar på problemstillingen at vurdere, i hvor høj grad forskellige politiske positioner var fremmende eller hæmmende for dansk økonomisk vækst. Og både i den økonomiske og den politiske sfære fandt jeg i forskellig grad „helte“ og „skurke“, inden for alle erhverv og inden for alle partier, om end med skiftende styrke. Idet jeg har lagt vægt på at følge kapitalens veje som en væsentlig og i dansk historie lidet belyst faktor, har jeg tolket Danmarks kapitalistiske udvikling som præget af stor foranderlighed og kompleksitet.

At storkapitalister efter min vurdering kunne optræde som helte, og at andelsbønder og arbejdere kunne optræde som skurke, får Jan Pedersen til at placere mig blandt konservative ideologer. Måske gik Jan Pedersens læsning vel hurtigt i de dele af teksten, hvor jeg har fordelt rollerne omvendt. Får Jan Pedersen her afsløret, at det er ham – og ikke mig – der er tendentiøs? Jeg kan i den forbindelse afsløre, at det næste bind ikke – som forventet af Jan Pedersen – vil have et kritisk blik på Socialdemokratiet, tværtimod. Og det skyldes ikke, at jeg er socialdemokrat, ligesom jeg heller ikke er konservativ, fordi jeg ser positivt på f.eks. dele af det enevældige embedsapparat. Det skyldes, at jeg prøver at besvare min problemstilling.